

(IP-2022-10)

IZ RATA U MIR: HRVATSKI BRANITELJI U TRANZICIJI

From War to Peace: Croatian War Veterans in Transition

CRO VETERANS

Ispitanik: I. Š.– N. (pripadnik 2. gardijske brigade HV „Gromovi“)

Vrijeme intervjuja: 18. srpnja 2024.

Mjesto intervjuja: Zagreb

Intervju vodio: Tomislav Šulj

Trajanje intervjuja: 1 sat i 9 minuta

Transkript: Ivan Kršek, Tomislav Šulj

Napomena: Kazivač je gotovo 15 godina bio predsjednik Udruge ratnih veterana „Crne mambe“ te je inicirao niz akcija pomoći braniteljima i humanitarnih aktivnosti

Danas je 18.07.2024. Po tko zna koji put pričam sa prijateljem I. Š. – N. Ovaj put pričamo za potrebe projekta „Iz rata u mir, hrvatski branitelji u tranziciji“. S obzirom da smo dosad puno pričali o ratu, uglavnom ću te sve o ratu preskočiti pitati, što ćemo, ako će biti potrebno, koristiti ta sjećanja iz drugih intervjuja...Eventualno bi možda samo, ipak da ukratko kronološki, po godinama opišeš svoji ratni put, odnosno vrijeme i postrojbe u kojima si služio.

Samim početkom 1990. javljam se u policiju. Početak je u 1. mjesecu 1991., kada dobivam prvi službeni ugovor. U četvrtom mjesecu nas šalju u jedinicu za posebne namjene u Vinicu.

S osnivanjem ZNG-a, u petom mjesecu 91.' postajemo 2. gardijska brigada ZNG-a, i tu sam bio uključen do kraja rata, odnosno do umirovljenja.

Dobro, iako znam, ipak ću te još morati pitati; jesi li bio ranjen tijekom rata? Da opišeš malo ta ranjavanja...

Ranjavanje...(smije se)... Bilo je, ajmo reći 5-6 ranjavanja. Točnije, to ja zovem dva ranjavanja, a četiri stradavanja. Tenk me roknuo u Petrinji, granata u Farkašiću, metak u Farkašiću, tromblon sam dobio u Glinskoj Poljani. Eto, to ja zovem stradavanja, zbog kojih se nisam uputio liječniku, nego sam ostao na bojišnici...I onda je došlo težeg stradavanja desnog ramena u Glinskoj Poljani, u 11. mjesecu 1991. I potom 1993. u 2. mjesecu, od granate u oko, na „Maslenici“.¹

Kad sve to podcrtam, koliko je to ukupno posto invaliditeta?

Pa imam, sad sam već malo zaboravio, mislim da imam oko 240 posto invaliditeta...(šali se)... Naravno, 240 posto se ne može imati, tako da imam 100 posto invaliditeta druge grupe, jer sam ipak na nogama, pa ne mogu imati prvu grupu.

OK, preskočiti ću ratnu kronologiju, no idemo sad na još neka sjećanja na rat. Jel se znaš kakav je bio status branitelja, odnosno vojnika tada u vrijeme rata u društvu, odnosno na ulici? I kako su se ljudi tada odnašali prema vama, jel' se taj odnos mijenjao od 1991. do 1995.?

Mijenjao se još za vrijeme rata!...(jasno naglašava)... Imam baš dobru priču iz mog sela. Dok smo se prijavili, prvi dio 1991. bili smo „Tuđmanovi plaćenici“, gledali su nas kao „Tuđmanove plaćenike“, a onda dok su počela prva pogibija, stradavanja, razaranja po Hrvatskoj, onda su nas tapšali, bili smo u nebesa dignuti kao bogovi, božanstva. Toliko su nas cijenili, poštovali, da je to bilo strašno. Doslovno da je u nekim elementima čovjeku bilo neugodno koliko nas se cijenilo. Međutim, kako se rat prebacio u Bosnu i Hercegovinu, bilo je zatišje nekako. Tada je, od 1994. godine, već tada je počeo malo splašnjavati taj odnos. Onda je naravno opet bio „bum“, provela se operacija „Oluja“, došlo je do oslobođenja svih okupiranih dijelova Hrvatske. I to je trajalo do kraja Francekovog života, a poslije Francekove smrti, počelo se napadati na branitelje. Počela su omalovažavanja, diskriminacije, ukidanja prava, dakle prava, a ne „povlastica“, kako oni to zovu, itd.

1

Doći ćemo do toga...Što su za tebe značile te godine: 1993., 1994., 1995., odnosno oslobodilačke operacije Hrvatskih snaga?

Za mene osobno, ali i za nas, barem u ovom okruženju, mojih suboraca, ostvario se taj san od 1991. Ja sam se sad baš nedavno zezao, imao sam tu sreću da se u ratu baš nisam morao ni „taktički povlačiti“, kako vele „bježati“, ja sam se „taktički povlačio“ samo iz Petrinje. I onda je došlo primirje i dolaze Mirovne snage UN-a. Tada nisi mogao vjerovati da taj okupirani teritoriji, svi smo to samo sanjali, nismo znali kada će biti, kako, u kojem obliku, ali sanjali smo da objedinimo komplet Lijepu našu. I samim time, 1993. „Maslenica“ je bila bitna dok smo ju spojili, jer je na neki način bila rascijepana Hrvatska, dignuo je moral do nebesa za Hrvatsku vojsku, pogotovo zbog načina na koji smo pobijedili neprijateljsku snagu. Tako da, onda, naravno, 1995. to je erupcija bila, znači san svakog vojnika, završna pobjeda, završetak rata, okončanje svih djela i nedjela i to je bio vrhunac svega.

Kako gledaš na ulogu Crkve u Domovinskom ratu? I koliko tebi vjera značila tijekom samog rata?

Pa vjera mi je značila za vrijeme Domovinskog rata i poslije Domovinskog rata, jer bez vjere i vjerovanja ne bih mogao ja osobno biti, živjeti. Samim svojim životom, sve što sam prošao, često naglašavam da me dragi Bog čuvao i da pazi na mene. Tako da, za ovo što sam prošao, koje sve sam slučajeve imao, nemam drugog objašnjenja. Od malih nogu sam vjernik i pogotovo za vrijeme Domovinskog rata, naravno i poslije. Zahvaljujem Bogu na svemu što mi je omogućio da sam mogao napraviti što sam napravio i kako sam poslije mogao živjeti.

A kad bi dao neku ocjenu za ulogu katoličke crkve tijekom rata?

A to ti je stvar od crkve do crkve, od službenika, od župnika do župnika. Za vrijeme rata nisam sreo nijednog župnika koji je bio nešto lošiji, nego ti je dao samo vjeru i snagu sa svojim riječima i pojavom. Mnogi su dolazili, ne baš na samu crtu bojišnice, ali pred ulazak na crtu da nam daju podršku sa svojim riječima i dignu moral i vjeru u Boga...Tako da bih dao visoku ocjenu...

To vam je puno značilo?

Apsolutno! Krunicu, to se zna, krunicu su mnogi nosili na rukavu ili slično, u džepu. Ja sam nosio križ od malih nogu, dan-danas nosim oko vrata Isusa. Ovaj križ nisam jer mi to nije bilo potrebno, uz moju vjeru...(pokazuje na medaljon oko vrata)... To je značilo svakom vojniku

kada u ratu vidiš na bojištu neku osobu koja predstavlja tvoju vjeru, tvoju čežnju, to ti sigurno puno znači. Ali, i poslije rata, na neki način, naša vjera, naši svećenici, naš dragi Bog nas nije napustio. U nekim elementima nam je jedino samo On ostao, koji nas nije iznevjerio, ajmo reći tako.

Dobro, doći ćemo u intervjuu i do tih koji su vas iznevjerili. OK, bio si višestruko ranjavan, ali ipak, jesi li tijekom rata razmišljao o nastavku vojne karijere ili si razmišljao o tome da ćeš jednog dana vratiti u civilni život kad rat završi?

Nikako! Naravno da sam htio ostati aktivan, pogotovo zato što sam od malih nogu maštao da budem tako nešto, da mogu biti u službi svog naroda, da ga mogu štititi i braniti...Hvala Bogu i roditeljima što sam se rodio u to vrijeme ovoga da sam mogao pristupiti u vojnu službu. I upravo mi se najgore desilo zbog mog hendikepa, zbog ranjavanja. Imam visoki postotak oštećenja. Nadređeni su smatrali da više nisam potreban i umirovljen sam. I to me je pogodilo...(nezadovoljno se prisjeća)...Mislim da jedno dvije godine, na neki način nisam se mogao s tim pomiriti. Ne doći k sebi, nemam ja što doći k sebi, nego jednostavno se nisam mogao pomiriti da više nisam profesionalni vojnik, već civil...Sad je to malo manje, ali u prvih pet, pa i 10 godina, ali i poslije, pa jedno 20 godina, u bilo kojem razgovoru, kada se dotakne ta tema, ja kažem: „Mi i civili“. To mi je tako ostalo...(smijemo se)...Iako sam bio već bio dugo civil i dalje sam se smatrao vojnikom. Zapravo i sad se na neki način smatram vojnikom. Zato sam uvijek u razgovoru, kada bi bila takva tema, govoriti: „civili, civili“...

Očito da sam dobro napravio upitnik jer si ti sad potpuno odgovorio na moje slijedeće pitanje: „Kako i zašto ste okončali vojnu karijeru i što ste osjećali zbog privremenog okončanja vojne službe?“ To evo, ne trebaš više odgovoriti...Dalje, kako je tekla prilagodba na civilni život nakon razvojačenja i kako si se sa obitelji privikavao na civilni život nakon razvojačenja? Jel' je tu bilo problema?

Pa nije bilo problema, osim prve dvije godine, možda malo više, ali ne puno. Dvije godine nisam se mogao pomiriti s razvojačenjem. Nisam imao kontakta s nikime. Supruga je radila. Imao sam dvoje žene. Dvoje djece, znači oni su 94.' i 96.' godište. Te 96.' sam umirovljen, doma sin star par mjeseci i kćerka stara oko dvije godine i koji mjesec. Bio sam s djecom, čuvao tu djecu u stanu i to je to. Dvije godine, ajmo reći, ja sam „spavao“, nisam imao ništa od života zbog toga što se nisam mogao pomiriti s tim da nisam više profesionalni vojnik, časnik Hrvatske vojske, legendarne 2. gardijske brigade, već da sam civil. To mi nije bilo prihvatljivo! Samo sam se bavio djecom i bio u stanu i to je bilo to. Znači, doslovce dvije

godine sam stagnirao, mirovao i čekao. I onda oko 98.', ja sam se, ajmo reći, probudio malo. Počeo sam se aktivnije uključivati u civilni život, ali većinom sam se bavio brigom za braniteljima...

Kako su iskustva iz vojne službe, utjecala na tvoje navike u civilnom životu? Jesi li do danas zadržao što od tih navika stečenih u vojci?

Pa, da, naravno. Dugo mi je trebalo...(prisjeća se, potvrđuje)...Baš mi je dugo trebalo. Zapravo, ne samo ove dvije godine što sam „mirovao“. I poslije godinama, znali su me zezati: „Daj obuci civilnu odjeću“. Civil sam, ali i dalje sam ostao, ajmo reći, ponašati se kao vojnik...Ili, recimo, vidim pojedini moj neki suborci i danas dok je himna, jel, odavanje počasti, stanu u stavu „mirno“. Ali u biti to ne moraš jer si u civilu, nisi više vojnik. U mirovini si. Tako da su neke navike ovoga, koliko sam to volio, i želio biti, ostale. Tako da, ostale su i danas te neke navike iz vojske, taj taj vojnički način, ali to me ispunjava. I evo, bez obzira što me je to pustilo i što je prošlo toliko godina, malo, malo sam si maštao kak' bi se ja mogao vratiti još u vojsku, pogotovo nakon toliko godina...(smijemo se)...Tako da mi je to bila želja.

Nekako kronološki mi navedi i opiši čim si se sve bavio od te 98.' godine. Koje su bile tvoje neke, ajmo reći, radne aktivnosti? Možeš, naravno, navesti i te humanitarne aktivnosti, akcije Udruge, sve s čime si se bavio...

Pa upravo to kak' sam rekao. Te neke 98.' godine sam krenuo, Nije to bio splet okolnosti, nego taj jedan događaj što se je desio 98.' me je malo trgnuo. Probudio sam se i počeo uključivati sa svojim suborcima.

Što se je dogodilo?

Pa počeo sam sa svojim suborcima se čuti, nalaziti, porazgovarati, kombinirati i obilježavati ratna zbivanja. Znači, prvo naše obilježavanje neke akcije bio je Farkašić, to je bilo 98.' godine. Znači, tada nije bilo udruge, nego smo se mi iz 1. satnije okupili u što većem broju. Barem, koliko se je moglo u to vrijeme. To je bilo nekih dvadesetak, možda koji više, ali ne puno više, nas pripadnika iz 1. satnije se okupilo i tu je krenulo to obilježavanje. Tako je bilo 99.', pa 2000. godine. I onda smo krenuli na obilježavanje „Maslenice“, pa Hrvatska Dubica...(operacija „Una“, op.a.) i „Oluja“ i tako je to krenulo. To je onda pokrenulo i moje uključivanje. Nije to bio onaj pravi civilni život nego naš braniteljski, gdje smo se sjećali naših i pobjedničkih i izgubljenih bitaka, no većinom svojih poginulih suboraca. Tu sam se

aktivirao. Ne može se baš reći u civilni, ali na neki način u civilno-braniteljski život sam se uključio i aktivirao...A onda, samim tim sve češćim obilježavanjima smo došli na ideju da bi bilo potrebno osnovati našu udrugu. Počelo se sve više tih aktivnosti dešavati, pa ćemo se lakše organizirati i okupiti kroz udrugu. I onda smo 2005. osnovali udrugu i sama udruga je pokrenula onda lavinu raznih događaja. Ja tada nisam znao kako uopće voditi udrugu. Nisam imao se dotad susretao s radom drugih udruga, da bih nešto znao. Moje laičko razmišljanje bilo je da nas ima iz svih krajeva, da svaki nekog zna i onda imamo veliki spektar mogućnosti da možemo jednom drugom pomoći u bilo kojem obliku, ako nekome nešto zatreba. Evo, Od 1998. godine do jučer, zapravo prekjučer kada je preminuo ili kada bi u ono vrijeme poginuo neki naš prijatelj, suborac pomogli bi. Evo, sad je trenutno od prijatelja tata umro, ja sam čovjeka možda sreo nekoliko puta, ali smo se mi okupili, skupili smo određenu svotu novaca kako bi pomogli bi toj obitelji. Tako radimo za sve naše suborce. Odemo na sprovod i pokušavamo da na neki način pomognemo toj obitelji. A onda to pomaganje nas je potaklo i na humanitarni rad, što je recimo mene ispunjavalo od malih nogu, ta pomoć nekom potrebitom, socijalno ugroženom, bolesnom. Onda smo to pokrenuli i sad, jednostavno nismo zapisivali, teško je uopće nabrajati koliko smo u tih niz godina ljudima pomogli. Recimo, ovaj potres koji nas je zadesio u Zagrebu, ali poslije uskoro i na Banovini. Nebitno, ne natječemo se s nikim, ali moja Udruga, i ja osobno, smo bili deset mjeseci na Banovini. Od toga jedno dva do tri mjeseca svaki dan, a onda ostalih šest, sedam mjeseci smo bili tjedno, tri puta ili četiri puta, kako je bilo potrebno, kome pomoći. I tako da se to nakupilo. A mi u ta dva-tri mjeseca, mi ni čašu vode nismo uzeli s Banovine, sve smo sami financirali. Jasno, Udruga nema tolika sredstva, pogotovo u tom tolikom obimu, nego smo nas skupina od pet do 10-15, kako koji dan bi se skupila ekipa, sami smo financirali. Jedan dio smo dobili donacijom građevinskog materijala, tako smo djelovali dosta dugo. Zato se sa svojom Udrugom ponosim. Mogao bi stvarno o tome dugo pričati i prisjećati se, a ne bi se mogao čak sve ni sjetiti... Evo jedan primjer, čovjek, visok metar i devedeset, ima sto trideset kila, naizgled jak k'o bik, zdrav, ali ima takvo srce da ne smije ni najmanji napor napraviti. Njemu dok smo renovirali kuću, takva grdosija od čovjeka stoji u svom dvorištu i suze mu idu, samo šuti i idu suze. Znači, takve stvari ostaju u sjećanju. Dok to vidiš u ljudima, to ti daje još više snage da nastaviš raditi humanitarno.

Moram priznati da si mi odgovorio ne na jedno nego na četiri, pet pitanja u nizu, što je sjajno. Samo, iako znam, moram pitati: kojoj udruzi pripadaš i koja je ili koja je bila tvoja funkcija u toj udruzi?

U 2. mjesecu 2005. smo službeno registrirani, udruga Crne Mambe. U samim počecima, u udruzi su bili pripadnici 1. pješačke bojne Crne Mambe, ali ja sam opet, moram napomenuti laički razmišljao, da to ne bi bilo fer prema ostalima. Jer 2. Gardijska brigada razbacana je po cijeloj Hrvatskoj i sada, ako bi se neki pripadnik 2. gardijske brigade htio učlaniti, ne bi mogao da smo ostali zatvoreni. Tako da smo odmah u statut uveli da član Udruge Crnih Mambi mogu biti svi pripadnici 2. gardijske brigade. Puno smo radili i tako smo stvorili neki pozitivni imidž, koji su ljudi prepoznali u poštenju, u radu, u kvaliteti, u obilježavanju događaja. Imali smo razne projekte, humanitarne, radili smo i sa djecom. Tako da su nam počeli prilaziti branitelji iz raznih dijelova Hrvatske, od Koprivnice, od Virovitice, od Zagreba, iz Moslavine, iz raznih krajeva. Imali smo, dobili smo upite za članstvo iz Austrije, iz Slovenije. Imali smo ljude iz Bosne i Hercegovine i onda smo proširili status da članovi udruge mogu biti svi branitelji, koji imaju status branitelja, da svaki branitelj može biti punopravni član. A i samim time, kako su godine išle, bolesti, umiranje, tako se smanjivao broj ljudi, pa je bilo čak na neki način potrebno rasti, proširiti se. Tako smo jedno vrijeme imali impresivnih preko 400 ljudi učlanjenih. Onda sam opet laički razmišljao da, kako godine nose svoje, da barem u budućnosti ostane neki trag sjećanja na poginule, na naše bitke. Uključili smo i mlade i osnovali na Klub Mladih, što trenutno funkcionira možda malo slabije. Ali imam i za to opravdanje. To su sada taman ljudi, stari 30-35 godine, koji imaju svoju djecu i koji stvaraju obitelji, koji rade, nisu umirovljeni kao mi. Imaju, naravno manje vremena, ali još uvijek ipak su tu i kad god treba, oni uskoče u pomoć, tako da su nam neka oni budućnost, kada mi odemo da ostane neki trag i sjećanje na nas.

Da li obilježavate sjećanje na poginule, to neću ni pitati, to si odgovorio. E sad, možda će biti malo nezgodno pitati, zato što ja znam odgovor, a volio bih da ti nekako to kažeš. Taj rad u udruzi; je li tvoj rad udruzi na neki način i na tebe fizički ili psihički utjecao?

Da, ali možda nisam odgovorio na ovo prvo pitanje. Znači, 2005. je osnovana Udruga. Bio sam predsjednik nekih 17-18 godina...Pa utjecalo je. Da, utjecalo je...(pokušava naći prave riječi i diplomatski odgovor).. Nije mi teško odgovoriti nego formulirati pravim riječima. Nije to bio zamor, nije to opterećenje psiha, bolest, ništa. Jednostavno, od svega toga pomalo došlo je do zasićenja i opterećenja. Svi ti moji suborci i branitelji, pa i civili s kojima sam se toliko, dugi niz godina nosio, imaju razne svoje probleme, pa i psihičke. Ono, ja sam sve to gutao i držao u sebi. I valjda mi se napunilo toga svega, i jednostavno sam se morao maknuti. Ajde, nisam morao, ali maknuo sam se, jer sam osjetio da ne radim onako kvalitetno, a ako ne radim kvalitetno, neću raditi ni polovično. To je bio glavni razlog. Mogao sam ja još ostati, dan-

danas me zovu: „Vrati se, vrati se“. No velim, nije to zasićenje, nego baš sam se napunio, jer evo, baš sam imao... Dan-danas me još pojedinci zovu i izjadaju se, izlažu svoje psihičke probleme. Kao da pričaju s psihijatrom, a ti slušaš. Samo, ja nisam školovan da to onako uđe, da saslušaš, daš mu savjet ili terapiju i odradiš sljedećeg. Sve sam dosta emotivno prihvaćao, pogotovo evo, dok vidiš bolesnog ili nemoćnog, uvijek mi dođe teško, a svima u svijetu ne mogu pomoći. I onda mi je to predstavljalo dosta, dosta opterećenja i tako dugi niz godina. Jednostavno sam se morao povući.

Dobro, nisi se povukao kompletno, nego si samo pasivizirao...

Pa, u biti povukao sam se dosta. Promijenio sam si broj mobitela, mail adresu, ugasio Facebook. Iz politike sam izašao, iz udruge sam izašao. Nije sad da sam se nešto posebno posvetio sebi, ali promjena pomaže. Evo, mali primjer, a ima dosta primjera; u vrijeme aktivnog rada, dok sam full radio, primao sam dnevno od 50 do 200 poziva, a sad imam 5 poziva na dan. Znači, samo taj razgovor na mobitel me strašno zamarao. Užasavalo me toliko razgovarati i zapravo: slušati, slušati i slušati. Svaki ima neke svoje probleme i onda je još toliko duže trajalo. I evo, samo zbog toga otkako sam se makao, kao da sam se već preporodio i osjećam se puno bolje...

Sad, s tim osvrtnom na skoro 20 godina da li je rad u udruzi, odnosno, rad udruge ispunio tvoja očekivanja?

Pa, apsolutno je! Znači, koliko smo samo projekata izmislili i koliko stvari smo obilježavali, na koje susrete smo išli, pa i koji smo imidž stvorili u RH, pa i šire. Čulo se za nas, jer sam išao u Bosnu i Hercegovinu pa sam dobio informacije od ljudi: „Aha, Crne Mambe, znamo za vas“. Tako da, poznavajući mnoge udruge kroz cijelu Hrvatsku, ne ja, nego ti, predsjednici svih udruga su govorili da ne znaju ijednu udruhu u Hrvatskoj, koja toliko radi, obilježava, pomaže i slično.

Znači, sad kad si spomenuo, vaše i druge udruge, koji je tvoj stav prema činjenici da u Hrvatskoj djeluje više od 1000 braniteljskih udruga?

Pa imam jednostavno obrazloženje. Mogu reći svima, javno da se ne opterećuju s time, zato što braniteljskih udruga ima, ja ne znam točno, ali mislim da nema više od 5 ili 6...(promišlja). Možda ih ima 7-8, ali mislim da nema. Ako ima, ne djeluju nešto puno. To su veterani, dragovoljci, zatvorenici (logoraši, op.a), PTSP-ovci, udovice i ne znam još koja udruha možda. A ovo sve ostalo su lokalne udruge koje nemaju veze. Ove druge udruge (misli

na nevladine udruge, op.a) prodaju maglu, kako god im se zove udruga, i oni dobivaju, ne znam, prije 50, a sada i 80.000 eura. A mi smo dobivali u ono vrijeme od 5 do 80.000 kuna. A oni imaju 3 člana i oni djeluju već godinama. I to nikome ne smeta, a braniteljske smetaju. Zato govorim, nema puno braniteljskih udruga. Ima na lokalnoj razini, to daje svakome pravo i civilu i branitelju da osnuje svoju udrugu, mora se samo pridržavati pravila, ne znam, broj članova, koliko je minimum, toliko ljudi registriraš, da imaš statut, i ti imaš udrugu. Ali, upravo ovo što si postavio pitanje, braniteljske su udruge tema, samo braniteljske. Sada u zadnjih par godina dobivamo čitabu (ispis, op.a.) svih udruga koje financira ili grad, općine ili županije. I onda vidiš koliko ima civilnih udruga, a koliko ima braniteljskih. Njih ima drastično više. Drastično više dobivaju sredstva iz općine, gradova, županije ili slično. Na državnom nivou, u nabranjanju sam HVIDR-u zaboravio, ali to je velim 6-7 udruga, nema više udruga.

Vrhunski, baš sve što ti pričaš jako treba ovom projektu. Što misliš o postojanju i djelovanju generalskog zbora? Jel' to uopće, po tebi je, ta skupina ljudi ispunila svoju svrhu u postojanju?

To mogu da pa ću javno reći: ne! Zapravo i da i ne. Bilo bi dobro da postoje, ali da postoje i rade u svrhu svojih podređenih. Ali ako mi, kao udruga jesmo u službi svojih suboraca i branitelja i radimo, pomažemo onda je i njihova svrha trebala biti takva. Ja nisam u jednom elementu vidio da su stali na stranu da zaštite nas, nego su stali uz ljude tada postojeće Vlade, koji su radili protiv nas. Tako da, apsolutno ne vidim svrhu i da rade u nekim dobrim smjerovima.

Idemo sad na dio o institucijama. Sjećaš li se kad je osnovano i što je za tebe zapravo značilo osnivanje Ministarstva branitelja?

Ne sjećam se točno...(pokušava se prisjetiti)... Samo osnivanje ministarstva nam je puno značilo. Očekivali smo da će stati u našu zaštitu i boriti se za naša prava, što danas i rade. Samo, stvar je bila u ljudima, koji su postavljeni u ono vrijeme tamo, a koji su pojedini čak dan-danas tamo. Samo, to su ljudi koji baš nemaju velike osjećaje prema braniteljima i onda to u nekim elementima izgleda loše. Ali evo, neka se to i zapiše...S druge strane, mnogo napaa je bilo na Ministarstvo branitelja. Ministarstvo branitelja je podložno Vladi. I naš ministar, trenutno Tomo Medved, ali bez obzira koji je ministar, ipak je podložan Vladi. Nije više branitelj, nije samostalan u radu. Znači, ovi iz Vlade su te postavili, moraš ipak imati određena ograničenja i slušati zapovijedi i odobrenja. Ti možeš dati prijedloge, ali pitanje je

što će ti biti odobreno, a što ne. I ako nešto nije odobreno, ne spominješ onoga tko to nije odobrio, nego spominješ ministra. Ja sam u zadnjih, ne znam, par godina svjedočio kako psuju ministra. Hej, dragi moj pa ministar niti odlučuje, niti odlučuje svemogući Bog da se tebi ispune neka prava! Ili recimo, tebi je služba nešto krivo napravila. Baš primjerice; čovjek je ovoga nešto krivo radio, pa su mu malo zamrzli mirovine. I onda: „Tomo Medved je kriv!“, a nije. To si sam napravio, ti si kriv, kao prvo. Kao drugo, kriva je služba koja je to odradila, a ne Tomo Medved. Tak' da trenutno u ovih, već koliko, šest-sedam godina, sad već osam godina, Ministarstvo branitelja relativno dobro, radi, pomaže, bori se za hrvatska braniteljska prava. Ministarstvo je puno povratilo i ugled i čast hrvatskih branitelja. Ja osobno ne znam sve, a znam neke dijelove, a pojedini branitelji ne znaju skoro ništa i idu pljuvati po onome što ne znaju. Koliko Ministarstvo radi za hrvatske branitelje, to je stvarno pohvalno, nekoliko zadnjih godina, svaka im čast!

Ministarstvo to postoji 27 godina, sa svim svojim usponima i padovima. Jel' ono po tebi ispunilo svrhu svojeg ovoga postojanja i radi dobro za branitelje? Kakvu bi im ocjenu dao?

Apsolutno je!...(odlučno potvrđuje)... Sad ću ponoviti ovo od malo prije. Ne mogu nabrojati sve, ali velik dio javnosti, a pogotovo branitelji, ne znaju koliko Ministarstvo hrvatskih branitelja radi; na svim problemima; od zdravlja, od pomoći socijalne, od podizanja, obilježavanja, financiranja spomenika poginulih, obilježavanja obljetnica. Čak, evo imam i te neke informacije, neka mala neznatna obilježavanja Ministarstvo branitelja pomaže.² ministarstva u HOMAŠ. Znači, ja sam čak rekao Tomi Medvedu da ne moraju toliko, da je to previše je oni dobivaju toliko zahtjeva za pomoć, a neki su nebulozni da ih Ministarstvo financira. I onda ako odbiju, a neke moraju, čak i po zakonu jer je smiješno tražiti takvu vrstu pomoći, onda ide odmah pljuvanje po Ministarstvu. Tako da apsolutno, po meni je Ministarstvo ispunilo svrhu.

Prema podacima ministarstva branitelja, status hrvatskog branitelja ima više od 500.000 osoba. Kakav je tvoj stav prema tome?

Pa jednostavan je moj stav. Zato što su status hrvatskog branitelja dobili svi koji su bili uključeni. Meni je to malo bilo krivo: „E, pa on je bio sudionik ili dao doprinos u Domovinskom ratu“. Pa je, ali po tome je onda i pekar dao doprinos nekomu. Morali smo jesti

² Kada spominje pojam „obilježavanja“ kazivač podrazumijeva svečana obilježavanja određenih datuma iz Domovinskog rata; obljetnica bojeva, ratna stradavanja i pogibije vojnika ili civila u Domovinskom ratu.

kruh u ratu, a on je pekao kruh. Pa ne znam, željeznice. Bilo koji civilni resurs, i bolnice su djelovale i radile svoje, ne govorimo o ratnim doktorima, medicinskim sestrama, nego civilnim doktorima, koji su u bolnicama primali ranjene branitelje. I oni bi trebali imati onda status hrvatskog branitelja. Da ne spominjem čistačice i slično, tajnice i ove recimo policijske službe koje su bile aktivne u ono vrijeme. Oni su bili civili u ono vrijeme, a civili su i danas, ali su neki u međuvremenu dobili status branitelja. Ali, to je bilo malo da su neki dobili status hrvatskog branitelja. To je tako mali broj da se ja s tim ne zamaram. A ova cifra broja branitelja je porasla zato što nas toliko stvarno nije bilo, ali u evidenciji nas ima, zato što ja znam osobno dosta slučajeva. Čovjek je dobio mobilizacijski poziv, ja kažem hvala Bogu da nije morao djelovati, nisu ga digli. On je bio kod kuće, nije ni se ni maknuo, nije zadužio oružje, ni uniformu, ali u registru se je vodio dva tjedna i dobio je status hrvatskog branitelja. I takvih imaš službeno, takvih koji su bili na popisu od 10 dana do mjesec dana. Tu je narasla ta cifra, to je bio proces od pet godina...Naša 2. gardijska je 91.' krenula sa 120-140 pripadnika, u samom osnivanju 1. pješačke bojne i zapovjedništva...(prisjeća se točnog broja)... Do kraja rata nas je prošlo preko 9000. „Tigrovi“ (1. gbr HV. op.a.)... imaju 11, 12 ili 13 tisuća pripadnika i tako razne brigade, rezervne, policije i to. Bila je tu i mobilizacija. Dignuti su tako ljudi 91.', pa 92.', pa je bilo mirovanja, ali je opet bila mobilizacija 93.', pa su onda opet nove ljude digli 95.' i to je bio jedan veliki ciklus mobiliziranja ljudi na razini kompletne Hrvatske, pogotovo mobilizacija za 1994. i 1995. godinu. Nakupilo se, a sad da li baš pola milijuna. Ako je nekih 30-50 tisuća se provuklo, to je uvijek bilo i bit će, ne samo u Hrvatskoj nego i u svijetu. Tako da se ne zamaram puno s time. Jer sa tim statusom ne možeš nešto posebno ostvariti. Ti ipak moraš donijeti papire gdje si bio i koliko si bio. I onda na osnovu toga ćeš po propisu ostvariti svoje pravo.

Dakle, po tebi je to korektno, Ne smatraš možda da ste vi dragovoljci, koji ste bili pet godina u ratu, mogli steći nekakav drugačiji status?

Pa gle, mogli smo. No ne zamaram se s time, zato što sa tim statusom ne dobivaš ništa posebno, čak ništa! A ti ako imaš status dragovoljca ili imaš ranjavanja, ono, dobit ćeš što ti pripada kroz neka prava, koja ovaj koji je bio mobiliziran nije ostvario ništa. Znači, ima status 200 tisuća civila, a imaju status branitelja, no rade i šute kao civili. Imaju status i nitko ni ne zna da ga imaju. I što sad?³... Tako da taj njihov status branitelja ne radi nikakvo opterećenje nama. Ali, da idemo se razjedinjavati! Ja sam to još i 1992. i 1993. godine kao mladić vidio,

³ Kazivač podrazumijeva sve one koji su bili mobilizirani kraće ili duže vrijeme, a po prestanku mobilizacija nisu ostvarili nikakva prava nego su nastavili živjeti civilni život.

rekao. Nastali su „veterani“, pa onda HVIDRA - invalidi, pa onda dragovoljci, pa onda Prvi redarstvenici, pa ovo-ono... To su sve veterani. A veteranske udruge, da smo bili svi pod jednom kapom, onda smo u veteranskoj udruzi mogli definirati status; udruzi razjediniti status: „Ovo su dragovoljci, ovo su invalidi, ovo su Prvi redarstvenici“ i tak' dalje. Jer ja sam i jedno i drugo i treće i četvrto i peto, i sve...(šali se)... Tak' da velim, jedino taj dio mi je smetalo što se nismo od samog početka ujedinili, ali i na to imam odgovor. Moje laičko razmišljanje, jer 1992. ne znajući uopće ništa o nikakvim udrugama, jer rat još, nas su posjeli na stolicu u bazi, u Trsteniku i slikali. Mi smo se pitali: „Šta je to?!“ „A, to je za iskaznicu za dragovoljce i veterane.“ I mi smo dobili, podijelili su nam iskaznice, imam ih dan danas i bio sam članom i jedne udruge dragovoljaca i veterana. I mi svi gledamo, pitamo se: „Šta je to, pa rat je?!“ Tako da su nas već u ono vrijeme počeli razjedinjavati, naravno sa ciljem da nas dok rat završi, jer tada se nije znalo kada će, ali da morati završiti...Razmišljali su da ne budemo prejaki, presnažni. Mi smo u ratu bili ujedinjeni, pa ajmo ih razdvojiti. I samim time pojedini političari lokalni, govorili su: „Ajde osnujte udugu“ i onda bi dali mrvice; on je sad predsjednik udruge, cilj je razjediniti se. I tako je to krenulo.

Baš si došao konkretno na moje sljedeće pitanje. U Hrvatskom saboru, u tijelima državne pa tako i lokalne vlasti djelovalo i djeluje nemali broj branitelja? Smatraš li da su političari učini dovoljno za prava branitelja?

Znači ovako. Na nivou Hrvatske apsolutno ne, kategorično ne! Ali osobno iskustvo, a nije to bio povod, ali u biti i je, neki način, sam se maknuo iz politike jer ja nisam političar, niti volim politiku. Ali ja sam se uključio u politiku samo s ciljem da pomognem svojim suborcima i hrvatskim braniteljima. Međutim, izigrali su me svi! Od 98.'-99.', to je bio sam početak. Tad je krenulo, a udarno je bilo od 2000. sve do dan danas. Znači neću da spominjati nijednu stranku, bilo koju stranku. Znači, svi su me prevarili, izigrali, iskoristili u vrijeme dok sam im trebao i onda te odbaci...Ima jedan političar koji djeluje kako djeluje, ali prema hrvatskim braniteljima stvarno daje puno. Spram svih drugih, koliko ja osobno znam, dao je najviše...Mogu li spomenuti ime? To je Mato Čičak, načelnik općine Rugvica. On sam je pokrenuo inicijativu sa svojim vijećnicima da podigne spomenik 1. bojne 2. gardijske brigade na samom ulazu u bivšu našu bazu Trstenik. Eto, to je napravio jedan političar i bivši dugogodišnji saborski zastupnik, sada načelnik općine. On nas, Crne Mambe voli i pomaže, naravno zakonski koliko može i organizacijski i financijski. Recimo, mi smo često imali događaje, sportske igre i druženja, Božićna druženja i Skupštine u njegovom društvenom Domu...(Društveni dom u Rugvici, op.a.)..., koji nam daje bez najma i još nam pomogne

organizacijski, a nismo žitelji njegove općine. Znači, on ne mora ni lipe dati, ništa nam dati, no daje, a ovdje gdje jesmo registrirani, ne dobijemo ništa. To je jedan čovjek koji pozitivno djeluje prema hrvatskim braniteljima. On sam je inicirao da se branitelji u njegovom mjestu organiziraju: „Ajde se udružite, napravite udrugu pa budete lakše mogli djelovati, a ja ću vam pomoći“. I dečki su to napravili, trenutno su prezadovoljni s njim, on je već, recimo, treći mandat ili više od toga načelnik općine Rugvica. To je jedan pozitivan primjer političara koji djeluje na razini općine. Ali svi ovi viši ili imaju nekog iznad sebe i svi se nekako boje, ali apsolutno svi se tuču, busaju u prsa, kunu se u hrvatske branitelje dok treba ili glasova ili im treba nešto za pomoć napraviti.

Dakle, možemo onda pojednostaviti. Ti ljudi zaboravljaju na svoju prošlost, ali ima i svijetlih primjera, jel'?

Pa ima, evo, moj kum, opet općina, ali mala, Kloštar Podravski. On je možda čak malo jači što se tiče Mate Čička, ali je slabiji financijski, jer je Rugvica puno jača, pa može više. Kao mala općina i financijski malo slabija općina, Kloštar Podravski mislim da najviše daje za hrvatske branitelje. Taj načelnik je bio branitelj, imao osjećaj prema branitelju, jer suosjeća, jer je sam bio branitelj i njegov brat je bio. Prošli su to i okružen je tim braniteljima. Zaposlio ih je. Ima u tim manjim mjestima pojedinaca koji imaju osjećaje prema braniteljima, oni daju i pomažu, ali ovo sve ostalo u globalu je jako loše...Najviše sam se razočarao dok se kunu u nas. Dođu ti, to je naravno za vrijeme izbora i glasovanja, i za par dana dok glasovanje prođe, on pobijedi, Nisam ga tražio ništa, nisam ga planirao tražiti ništa, nego sam ga samo išao pozdraviti jer sam osjećao da smo ipak neki poznanici, da ne kažem prijatelji. On mi se nije javio i nikad mi se više nije javio. Ali nije to samo taj, ima takvih više primjera. Tako da sam dosta razočaran u tih malo više političkih pozicioniranih osoba koji se u tim govorima tako kunu i tuču u prse za branitelja, a dok siđu s bine onda je sasvim druga priča.

Ja bih da možda odradimo još jedan mali blok razgovora pa bi došli do pola upitnika, pa da završimo za ovaj put...(prekid zbog telefonskog poziva)...Evo, znači sad dolazimo do nekakvog prazničkog dijela upitnika, simboličkog. Nakon završetka rata do 2020. zbile su se dvije velike promjene prazničnih dana. Vjerojatno znaš u kojim promjenama je riječ. Što misliš o tim promjenama?

Nema, nama je Dan državnosti 30. 5. zakon i promjenu u 25.6. nismo mogli prihvatiti, ali smo prihvaćali zakon i poštovali zastavu. No nismo obilježavali taj datum na onaj način kako smo

obilježavali 30.5. I čim se je vratio 30.5. nastavili smo ponovno na isti način, ponosno obilježavati Dan Državnosti.

Koji je tvoj stav o proglašenju datuma 18. studenog Danom sjećanja na žrtve Domovinskog rata, i Danom sjećanja na žrtve Vukovara i Škabrnje? Jel' to onda datum koji zaslužuje da kao takav objedini sjećanje na sve hrvatske žrtve u Domovinskom ratu?

Pa apsolutno! Ima mnogo sličnih događaja iz rata ali nema veći, tragi niji događaj od toga, tako da sam to apsolutno podržavao. Mi između sebe smo govorili da je to trebalo davno puno prije to napraviti. Nikad nije kasno, ali trebalo je puno prije početi odavati taj pijetet i po ast žrtvama, svemu što se desilo u Škabrnji, i u Vukovaru. To je trebalo napraviti odmah nakon završetka Domovinskog rata.

Postavit  u ti pitanje na koje znamo odgovor, ali moram ga postaviti. Odlazi  li u Vukovar i u  kabrnju? Koliko  esto? Da li odlazi  organizirano, samostalno?

Na početku prije udruge, kada nije postojala, ja sam odlazio sam u Vukovar. Hodo astio sam od Osijeka do Vukovara pet godina. Taj jedan put sam nakupio jedno 50 kilometara hodnje. Neki su znali pričati kao da je to nešto teško. Samo im jednu rečenicu kažeš: „Sjeti se tih ljudi.  to su oni propatili, ovo je ništa što mi sada u njihovu po ast i sjećanje dajemo.“ Dakle, od 98.' godine, kada sam se „probudio“ poslije umirovljenja, ja sam nekih 10-12 godina sam išao svake godine u Vukovar. I onda se ne sjećam kako sam krenuo i u  kabrnju. U biti, jednim dijelom se i sjećam...(prisjetio se)...Bilo mi je krivo što se obilježava  kabrnja i Vukovar na isti dan, a u to vrijeme ne možeš biti na oba mjesta. I onda smo se organizirali, tad smo već imali udругu. I, naravno, u Vukovar smo išli organizirano. Znači, dan prije mi koji idemo hodočastiti, odemo. A drugi dan s autobusom nam se pridruže ostali članovi, svi koji žele ići u Vukovar. I dosta godina smo tako išli. Neki 10-12 godina. I došli smo na ideju: „Ajmo ipak jednu godina u  kabrnju“. Međutim, u  kabrnju kad smo otišli osjetio si da prisutnost tim ljudima znači, jer je dolazio puno manji broj ljudi. U Vukovaru si samo glava pognuta, hoda  u koloni, od bolnice do groblja. Hoda , hodo asti  u svojim nekim mislima. Sjedne  kraj križa, zapali  cigaretu, pomoli  se i okrene  se kući. U Škabrnji je drugačije, u razgovoru s ljudima, u druženju, u sjećanju, u lijepom prijateljstvu. Da, to je sjećanje na tragični događaj, ali je lijepo organiziran. U Vukovaru je lijepo op ee mobiliziranje, mada je to tragični događaj, ali je lijepo tako se organizirati. Tamo smo se nekako tako dobro osjećali da smo nastavili 5-6 godina svaki put dolaziti u  kabrnju.

Međutim, Vukovar mi je ipak jako u srcu. Ipak sam bio početkom 1991. u Vukovaru, u Borovom selu. Osjetio sam nešto i onda sam ja počeo od 2017. godine, u zadnjih nekoliko godina, miksati. Koju godinu odem u Vukovar, onda odem u Škabrnju. Mislim da jedno 5 ili 6 godina nisam bio u Vukovaru i nešto me je tamo jako vuklo. Sad se ne sjećam, neki događaj, ali bilo mi je baš drago što sam opet došao u Vukovar. Sreo mnogih ljudi koje nisam vidio već niz godina... Tako da, naravno, mi to obilježavamo. Takve događaje mi pripadnici ne možemo zaboraviti. Nećemo dok god možemo hodati, obilježavati i sjećati se.

Postoji i jedan drugi, jednako važan praznik. Koje je tvoja mišljenje o obilježavanju praznika Dana pobjede i domovinske zahvalnosti u Kninu 5. kolovoza?

Tu se baš ne slažemo sa drugima. Zato što Knin na neki način je simbol, ali mi, barem pripadnici 2. gardijske brigade, ili barem većina ljudi oko mene, se s tim ne slažemo. Knin je neki simbol i to je okej. I tamo je utvrda neka, kao i početci pobune, i to sve stoji. No u samom Kninu se ništa nije rješavalo za vrijeme „Oluje“. Znalo je tu biti na neki način i omalovažavanja...(misli na odnos javnosti i medija spram drugih bojišnica, odnosno dijelova okupiranog područja oslobođenih u operaciji „Oluja“, op.a.)... Znaju svi, barem tko hoće znati da je na tako širokom napadnom djelovanju poput Banovine samo jedna gardijska postrojba napadala, to je Druga gardijska. Na takom širokom i takom jakom uporištu gdje neprijatelj ne bježi. A, kao oni su probili kod Knina odmah u prvi dan ili dva dana, a mi nismo...(nezadovoljan je takvom percepcijom dijela javnosti spram analize „Oluje“ na Banovini, op.a.)... Nama više leži Banovina, da se tamo proslavi, gdje se i taj srpski korpus među zadnjima predao, bilo bi bolje ovoga da je tamo, ali ne uvijek. Mi smo većinom svi govorili da bi bilo simboličnije i ljepše i bolje da se i po raznim lokacijama putuje. Da se „Oluja“ svake godine proslavi, na nekoj od lokacija, znači od Vukovara do Dubrovnika. Mi smo u počecima proslave Dana pobjede u Kninu išli, postrojavali se, oblačili se u uniformu, što ti je dalo opet ponovo ponos. Najveća čast, ponos da se naježiš je dok hodaš od vojarne do stadiona, uz pljesak, uz pozdrav svih ljudi, civila, svih prisutnih koji su došli na obilježavanje. To nas je tako ispunilo ponosom da je to bilo fenomenalno! To je bilo tih par godina i vidiš šta se onda desilo... Ne sjećam se zbog čega, više nije bilo postrojavanja. A i to samo postrojavanje na stadionu, ti po dva sata na onom suncu stojiš. Ovi mladi vojnici padaju jer mora stajati mirno, a mi invalidi, branitelji, još si malo čučneš iza, a oni, političari drže govore, pod onom nadstrešnicom. I onda sam ja rekao: „Čiju čast slavimo mi danas? Hrvatski branitelji, Dan pobjede, a oni drže glavnu riječ. Pa dajte nekom branitelju nešto reći.“ I onda su čak to uveli, da ne kažem, kao da su me čuli, jer razni ljudi su tako razmišljali, pa su dali.

Ali onda se desilo te jedne godine da nije bilo postrojavanja na stadionu, već su nas doveli na željeznički kolodvor. Znači došli su ljudi od Slavonije, iz svih dijelova Hrvatske i Bosne i Hercegovine, i bilo nas je stvarno puno, nekoliko stotina. Postrojili smo se na kolodvoru, dobili smo zapovijed da se okrenemo gore prema tvrđi. Uslijedilo je podizanje zastave, i to je bilo to...(nezadovoljno se prisjeća)...I sad se ljudi gledaju. Proputovali smo toliko i sad možeš ići kući. I onda je tu za nas bila prekretnica, i otada smo krenuli u Čavoglave obilježavati Dan pobjede, a u Knin više nismo išli.

Vi, kao mambe ili...?

Da.

Dijelom si već odgovorio, ali ne u potpunosti na ovo što ću te sad pitati. Koji je tvoj stav o nezadovoljstvu dijela braniteljske populacije usmjeren prema organizaciji, evo sam si i spomenuo, politizaciji proslave tog Dana pobjede u Kninu?

Pa upravo to. Znači ako je to naš dan, da ne kažem, nekom je to kao rođendan. I pojavi se treća osoba i on je sad glavni, a ovaj što slavi rođendan, slavljениk u zapečku stoji...Bila je dvadeseta obljetnica „akcije Farkašić“, i u prvih pet redova ili čak više su se naredali ljudi koje mi uopće ne poznamo. Dobili su svoje stolice, svoja imena, gdje je tko sjedi, postavila se bina i držali su se govori i govori, i govori. A sami učesnici te akcije, u koje se svi kunu, u tu njihovu veličanstvenu pobjedu, oni su tamo iza Doma, u ćošku stajali i gledali i nisu vjerovali što se dešava. Umjesto da se te ljude postrojilo naprijed i da se im se svi naklone i odaju počast i zahvale tim ljudima, oni su bili u zapečku sa strane. A ljudi koji nemaju veze s tom obljetnicom su sjedili u prvim redovima... Tako da, samim time i ova obljetnica u Kninu, pa držanje govora, sad se vraćamo i na ovo političko nezadovoljstvo. Od gore ti drži hvalospjeve i govore, dok ti stojiš na suncu. On siđe, ode u hladan auto, ode, a ti ostaneš i blejiš, i ne znaš kuda bi sa sobom. Digao si se u 2-3 ujutro, neko čak i u ponoć, netko nije ni spavao da bi došao na taj dan, jer je ponosan. Hrvatski je branitelj, da bude dio te proslave i onda ostane tamo među posljednjima; pita se šta je uopće došao. Tako da je bilo tu, ima dosta branitelja koji su nezadovoljni s takvim načinom održavanja Dana pobjede. Sad se to malo promijenilo na bolje, ali da se može još bolje, još uvijek može.

Bile su u Hrvatskoj i neke duge vojne tradicije. Sjećaš li se tradicije odavanja počasti poginulim hrvatskim ratnicima, znači ne braniteljima, nego ratnicima, na Oltaru

domovine na Medvedgradu? Kakvo je tvoje mišljenje o toj tradiciji, koja je doduše kratko trajala?

Ne znam zašto je to ukinuto, nisam se ni informirao. Razmišljao sam si, očekivao sam da će se vratiti, međutim još nije. Ne znam zašto nije, zato što mnogi...

Po tebi je to trebalo zaživjeti?...(prekidam kazivača)...

Da, trebalo je. Trebalo je...(odlučno odgovara)....To je bilo za sve hrvatske ratnike? Za sve, od stoljeća 7. jer to je sjećanje. Pogotovo zato što se sjećamo i ističemo što je hrvatsko srce, hrvatski ratnik kroz povijest i svakome se treba odati počast. Puno je to stoljeća prošlo, mi sve ni ne znamo, ali u sjećanjima ostaje svaka hrvatska duša koja je dala život za obranu domovine...Samim tim, mogu reći koje je nezadovoljstvo napad protiv hrvatskih ljudi. Nama su zabranili odlazak na odavanje počasti u Bleiburgu, a išli smo tamo dugi niz godina. Bila je to 70. ili 75. obljetnica, bilo nas je preko 100 tisuća. Vidio sam jednog čovjeka u ustaškom obilježju, jednog od preko 100 tisuća ljudi. Nisam vidio zastavu nekakvu spornu, znači samo hrvatska obilježja, hrvatski domoljubi, civili iz svih krajeva, otkud su sve došli. Predivno služenje mise, odavanje počasti svim ljudima koji su poginuli na tom Križnom putu i oni su nam to zabranili zbog, da ne govorim detalje, zna se zbog čega. Mi taj dio nismo mogli prihvatiti. Preseljenje te tradicije, to nam nikako ne leži. Jedne godine smo i otišli na glavno groblje u Zagrebu, na Mirogoj...(prisjeća se)...Tamo nije bilo nikoga za sjećanje. Mi dođemo, mi, jedino „Mambe“, a ja očekivao, ne znam, par tisuća ljudi. Došlo je nas par i došlo je par političara i to je to. Mi gledamo: „O Bože, Bože“. Otišli smo na onaj spomenik za poginule šta je na Mirogoju Tamo smo zapalili svijeću, pomolili se, okrenuli se i otišli kući. Tako da ne znam, takvo sjećanje, ne znam kome bi to smetalo, da se gore održava na Medvedgradu, da se pomolimo za sve ratnike.

To je ukinuto 2000. pa onda...

Da. To sam i napomenuo, 2000. je sve krenulo...(nezadovoljno se prisjeća)...

Što misliš o političkim promjenama iz 2000. godine i kako su one utjecale na braniteljsku populaciju, i na tebe osobno?

To sam spomenuo, 2000. godine je sve krenulo, ovoga, sad ja i ne pamtim i ne zamaram sa tim datumima. Tada, koliko ih je bilo 10 ili 12 generala što su napisali ono otvoreno pismo.⁴ U ono vrijeme, to su bili najjače školovani generali, uz ratno iskustvo, generali koji su bili nosioci Hrvatske vojske. Nisam vidio nikakve zlonamjere u tom pismu, a on ih je automatski sve umirovio...(Stipe Mesić, op.a.)... Tako da je to bio samo jedan primjer što se dešavalo. Meni osobno, ali ne samo meni, nego svim hrvatskim invalidima i umirovljenicima, Ivica Račan mi je uzeo tri i pol tisuća kuna od mirovine. U ono vrijeme, ljudi moji, to je bilo ogromno! Znači, invalidninu mi je smanjio na pola! I od kad postoji invalidnina, ne znam od 94.' ili koje li godine, barem sam ja počeo dobivati invalidninu, 94.', ona nikad nije rasla, nego je 2001. godine na pola smanjena. Sad nedavno je tek Tomo Medved isposlovao da se dignu. Ukinuo mi je 2001. dječji doplatak i smanjio mi je mirovinu. I sve te tri stavke, moja osobna primanja mi smanjio, ukupno tri i pol tisuće kuna. Zašto to spominjem? Zato što je to djelovalo psihički teško...(nerado se prisjeća)... Nisam ja niti pukao, niti ništa, evo i danas sam tu, ali je dosta djelovalo zdravstveno i psihički na mene, na moju obitelj, zato što sam se ja prilagodio tim primanjima u ono vrijeme. Ja i supruga ni žlicu, ni vilicu nismo imali u ratu. Znači, apsolutno ništa! A roditelji, siromasi nam nisu ništa mogli pomoći. I mi smo počeli 1993. stvarati obitelj malo po malo, od ničega, znači od doslovno ničega. Imao sam vojnu uniformu i to je bilo to. Sad se ne sjećam, možda sam još imao koje traperice i majicu civilnu jer sam stalno bio u uniformi. I onda ovoga dobivam stan 1998. godine, goli stan, prazan. Ja sam morao dignuti kredit. Znači 1998. dižem kredit sa nepovoljnim uvjetima, ali sam ga prilagodio na osnovu svog primanja, jel tako? I za koju godinu, kako sam ja digao kredit, „ovaj“ mi smanji, to jest Vlada smanji, nebitno nije bio osobno on, ali trenutno je on, Račan bio na čelu Vlade. Smanji mi mirovinu toliko da ja nisam imao za život. I da bi preživio svoju obitelj, prehranio ju, onda sam prebio taj kredita. Uzeo sam još veći kredit, samo da si smanjim ratu prvog, da bi se prilagodio. Pa su me banke „ubile“, pa sam onda digao još većega kredita, da si prebijem sve, da opet mogu živjeti, onda mi krene „Švicarac“...(razdoblje ekonomske krize u kojem su prvotno povoljne kamate u švicarskim francima strahovito narasle, op.a.)... pa su došle previsoke kamate, pa ti dođe doslovce da si staviš štrik oko vrata...(nerado se prisjeća depresivnog financijskog razdoblja)... Tak da, ti negativni dijelovi od 2000. su krenuli za branitelje i onda su uslijedili ti napadi, govorancije, te laži, najviše te laži što su plasirali u javnosti. Pisali su: „Branitelji imaju tolike mirovine,

⁴ Nakon što je 2000. objavljeno njihovo otvoreno pismo u kojem poručuju da je neprihvatljivo da vlasti kriminaliziraju Domovinski rat ondašnji predsjednik Republike Hrvatske Stipe Mesić umirovio je sedam generala Hrvatske vojske.

branitelji imaju povlastice“, stalno se naglašavaju te neke povlastice. I ja stvarno stalno ističem, ali ja nikad nisam bio u mogućnosti da, ne znam, staneš pred HTV i svima kažeš javno, ali ne par sekundi, nego svaki dan javnost filati po par minuta, satima sa informacijama: „Ljudi moji, pa hrvatski branitelji, nemaju ništa!“. Oni ni danas nemaju apsolutno nikakve povlastice, privilegije. Ništa, nemaju veliki broj, preko 200.000 ljudi. Imaju, ali hrvatski vojni invalidi. I taj hrvatski vojni invalid, kao svaki civilni invalid koji strada u tvornici, u saobraćajki, više nije sposoban za rad, naravno da ide u mirovinu. Nas spominju: „E, mlad je ima ima 21 godinu, a ide u mirovinu“. Pa u mirovini je zato što je hendikipiran i nije više sposoban za vojnu službu. Ali ne, filalo se javnost samo informacijama protiv branitelja. Znači samo: „branitelji, branitelji, branitelji“. To je bila velika laž i ta laž me je jako frustrirala i ljutila. Znači taj dio, taj period, a u nemogućnosti si da išta promijeniš. I evo često svih ti, koliko je sad prošlo godina, ja svim braniteljima, koji ne znaju, a kamoli civili, svima govorim: „To nije bio prosvjed hrvatskih branitelja, nego prosvjed stopostotnih invalida“. A na taj prosvjed hrvatski branitelji su im došli dati podršku. To je prava istina. Ali ne, svi su pričali: „A branitelji, branitelji“.

Opet si došao do mog sljedećeg pitanja. Smatraš li da braniteljska populacija u takvim okolnostima kakve su nastale 2000. godine, sa svim tim silnim restrikcijama, omalovažavanjem u javnosti, imaju li pravo reagirati na političke odluke državnih vlasti, odnosno imaju pravo prosvjedovati?

Ja ću reći javno svoje mišljenje. Ne znam ili imaš to pitanje, ali da ne zaboravim što želim reći, pa ćeš si ti to spojiti s ovim pitanjima, o ovome, o nezadovoljstvu branitelja. Sa svim tim napadima, optužbama, lažima koji su razni mediji, političari gurali, pogotovo mediji gurali u javnost i civili su nas počeli ne mrziti, ali drugačije gledati. Nisu nas više toliko poštovali, i onda si je jedan određeni dio branitelja oduzeo život. Znači, to je bio jedan val...

Imam to pitanje, ne brini.

No, ali, ovaj dio što si pitao za prosvjede, ja sam bio protiv prosvjeda. Mi tražimo neka prava, čast, poštenje, pogotovo mi časnici Hrvatske vojske, ovog gdje se moraš držati časti, bar se ja držim, i onda tamo kršiš red ispred Ministarstva branitelja. Radiš milion prekršaja, i ti smiješ to raditi, a optužiš ove druge zašto to rade. Optužiš druge, a ti sam to radiš. Tako da sam ja bio protiv, pogotovo na taj način! Da, svaki ima pravo na prosvjed, ako je nezadovoljan, ali, tvoje nezadovoljstvo mora biti opravdano.

A jesi li ti sudjelovao u tom najvećem prosvjedu od 555 dana? U kojoj mjeri, ako si sudjelovao?

U biti, nisam. Sudjelovao sam utoliko što sam bio tamo u nekoliko navrata. Ali, znači, od tih 500 i nešto dana, bio sam 10-15 puta, ali samo s ciljem da odnesemo hranu hrvatskim braniteljima. Mi smo odnijeli hranu, skuhali hranu, podijelili hranu i otišli kući.

Taj prosvjed trajao je 555 dana, donio je na kraju i nekakav učinak. Kako danas gledaš na provedbu i učinak tog prosvjeda?

Ne vidim pozitivno, zato što mnogi civili koliko su prije poprijeko gledali na nas, poslije toga još više su tako gledali na nas. Još više nas napadaju, još više nas optužuju: „Šta si ti branitelji daju sve za pravo, što je bilo ono?!“ Tako da ne bih nikako više o tome mogao pozitivno govoriti. Napad na crkvu, ulazak od policije, nikome ništa. Meni je smiješno bilo, bio sam prisutan, gledam ovaj nosi plinske boce...(smije se)... Znači, onda pucaju tamo vatromet, slavu Novu godinu, ljudi su tamo, u zraku električne žice, tramvaj, civili. „Ljudi pa jeste li vi normalni?!“ mislim si. Posle je došao, ali nakon oho-ho vremena montažni wc TOI-TOI, a dotad se pišalo po WC-ima, pa sa strane. Znači nikako ne gledam pozitivno. I kako da nas civili gledaju pozitivno? Ljudi nas nisu ni do onda baš previše pozitivno gledali, izgubilo se poštovanje prema nama, a pogotovo nakon toga. A rezultat, doprinos je nula koliko smo sami sebi, ajmo reći, naštetili samim tim prosvjedom.

Moje zadnje pitanje, jer već je i svijetlo loše. Jesi li sudjelovao u prosvjedima organiziranima za zatočene hrvatske časnike u Hagu i što te je na to motiviralo, ako jesi?

Jesam! Zato što me motiviralo vjerovanje, kako onda tako i danas u njihovu čast i poštenje. I zato što su bili protiv svih pravila optuženi. Samim time, tim optužbama protiv naših generala smo i mi bili optuženi. I svi hrvatskih branitelji, ali i sama država. U konačnici, mi smo bili svi uvjereni da su te optužbe nebuloze, jer poznavajući osobno jednog i drugoga, mislim na generala Gotovinu i Markača, da se te stvari za koje su optuženi apsolutno nisu dešavale...Nama je od svih optužba, najsmješnija bila ona za raketiranje, prekomjerno raketiranje Knina, što je apsurd, nad apsurdima, palo je tamo par granata. Ma ne uopće je bespredmetno govoriti o tome! Naravno da smo sudjelovali i davali koliko god je moguće podršku našim generalima i svim zatočenima u Hagu...Za Praljka smo kasnije bili komemoraciji. Njega sam upoznao u samim počecima rata, 1991. i taj čovjek, iako sam ga

samo kratko znao, tih jedno mjesec dana bio u kontaktu s njime, ali on mi je ostao u dobrom sjećanju. Tako da i njegovo pritvaranje i optužba, i njegov, ajmo reći, hrabar i častan čin, koji neko odobrava, neko ne...Ponosni smo na njega!

Hag će biti naša sljedeća tema, u drugom intervjuu. Znači, ovo danas je bilo iznad svih mojih očekivanja, stvarno sam jako, jako zadovoljan.

Ispitanik: I. Š. – N. (pripadnik 2. gardijske brigade HV „Gromovi“)

Vrijeme intervjuja: 6. studenoga 2024.

Mjesto intervjuja: Zagreb

Intervju vodio: Tomislav Šulj

Trajanje intervjuja: 00:44 minute

Transkript: Ivan Kršek, Tomislav Šulj

Danas je 6. 11. 2024., drugi put pričao sa I. Š.-N-om, povodom provedbe projekta Hrvatski branitelji u tranziciji. Imali smo neočekivano sjajan prvi razgovor, pa ćemo ga pokušati dovršiti. Došli smo do problematike Haškog suda i sjajno smo ga završili baš na toj tematici. Što je za tebe značilo oslobađanje hrvatskih generala, Mladena Markača i Gotovine? Kako si doživio to?

Puno emocija, da ne kažem puno emocija za skoro cijeli hrvatski narod, tako, naravno, osobno i za mene. Za veliki krug mojih suboraca, prijatelja, oslobađajuća presuda suda je predstavljala oslobađanje naše operacije „Oluja“, ali i same hrvatske države. Da su oni bili osuđeni za to što su bili optuženi, osim što bi oni i svi drugi još više stradali, ali sama Hrvatska bila bi stradala. Ovo je bio uspjeh, jednako kao i operacija „Oluja“. Kako je ona veličanstvo završila, tako je i ova presuda.

Kako si, gdje si pratio završnicu tog suđenja? Jesi li bio na dočeku u Zagrebu?

Na dočeku u Zagrebu nisam bio jer sam, sad se već i ne sjećam...(pokušava se prisjetiti)... Uglavnom, zbog nečega sam bio spriječen. Rado bih bio da sam bio u mogućnosti, ali ja sam

dočekaao generala Markača u Đurđevcu, gdje je od naših Podravaca isto napravljen veličanstven doček što je njemu bilo čak i malo iznenađenje. Tako da je tada vladala jedna veličanstvena euforija, otprilike kao i za međunarodno priznavanje Hrvatske 91.'...(lapsus, priznavanje je bilo 15. siječnja 1992., op.a.) To je bila velika euforija, konačno stvaranje naše Hrvatske. Takva euforija zbog pobjede bila je nakon operacije „Oluja“; a ovo je bilo ono, kako se kaže, šlag na tortu.

Da, nažalost ta torta je imala i jedan neukusan oblik, jer poslije tih oslobađajućih presuda presuđeni su generali HVO-a. Kakav je tvoj stav prema osuđujućim presudama istaknutim zapovjednicima HVO-a, poznatijima kao „presuda šestorki“?

Meni je nepojmljivo uopće bilo osuda naših generala, Čermaka, Gotovine i Markača, a onda i to što su se prebacili na generale HVO-a. Koliko se ja sjećam, to su većinom bili neki politički ljudi koji nisu vodili neke vojne operacije. Onako velike osude njima staviti na teret bilo je nepojmljivo...Bilo je kao u sportu, kako se to kaže, dok nešto izgubiš pa ideš kompenzirati, Kao da su, barem meni osobno je tako je ispalo, kao da su kompenzirali prema Srbima: „Idemo nekog optužiti“, pa su ove optužili. Tako da ono, neshvatljivo mi je to i dan danas. Ne mogu shvatiti kako su osudili te ljude...

A kako si ti doživio reakciju Slobodana Praljka nakon izricanja te presude?

A to s Praljkom, kako se i znamo, se... Od početka rata, od te 91.' kako smo se upoznali, o njemu mogu reći pozitivno kao zapovjedniku, kao pojavi i kao čovjeku. Još s onim činom što je on napravio, mi smo ga još uzdignuli, barem moj krug suboraca. Učinio je to na veličanstven način jer tu osudu on nije mogao prihvatiti. Kako je uspio pribaviti otrov, kako je pokazao hrabrost...Neki kažu da je to bio kukavičluk. Od nijedne osobe iz mogeg kruga nisam čuo da je to bio kukavičluk, nego samo hrabrost i veličanstveni postupak jer je pokazao cijelom svijetu, tko god da je pratio osudu. Pogotovo zbog toga za što ga se tretalo, njegov čin, to što je napravio, svaka mu čast na hrabrosti! On je samim time svoje ime zaštitio, ali i mnogih ljudi iz Hrvatske, iz Bosne i Hercegovine. Učinio je nešto veličanstveno, zbog čega smo ga uzdignuli.

S obzirom na te negativne posljedice po hrvatsku državu i na neke neosuđujuće presude agresora na Hrvatsku, smatraš li ti da je hrvatska država dobro postupala i dobro se postavila prema radu Haškog suda?

Ne, nikako!...(odlučno odgovara)...Imali smo dojam, dok je suđenje trajalo, da ne govorimo o odnosu za Antu Gotovinu, ali za mnoge druge naše, da država apsolutno ne stoji na strani tih ljudi koji su optuženi. Doslovce smo imali taj dojam, da ih ne nabrajam, skoro za sve optužene.

A kako je tvoje mišljenje općenito o radu Haškog suda? Je li tebe on zadovoljio, smatraš li da je ispunio svoju svrhu?

Da su osudili još 100 posto više neprijateljsku stranu, govorim i o srpskoj i o muslimanskoj, nikako ne mogu prihvatiti njihov rad. Ja nisam sve pratio, ali samo jedan dio što sam pratio, došla mi je mučnina slušati kako čitaju optužnice i na koji način, a ne shvaćajući jer uopće ili ne žele ili nisu htjeli shvatiti što se dešavalo na prostoru bivše Jugoslavije. Znači, po meni je sasvim iskrivljeno gledanje na te činjenice. Oni se love za neka prava, ljudska prava, a drugo je ono što se dešavalo. Znači, mi imamo i dokumente, imamo i snimke, imamo i žive svjedoke i sve pada u vodu. No kao da ljudi nisu to svjedočili. Znači, čemu uopće taj rad suda?! To je nakarada, velika nakarada, i koliko god je Hag radio, nikako, nikako nismo mogli prihvatiti takav odnos.

Prebacujemo se na „domaći teren“, ali ostajemo pri sudstvu. Smatraš li da je hrvatska država, odnosno hrvatsko sudstvo, ili jedno i drugo učinilo i čini dovoljno u kažnjavanju pripadnika srpskih snaga koji su činili ratne zločine na teritoriju Hrvatske i smatraš li zapravo da je hrvatska država u dovoljnoj mjeri kaznila one koji su činili i zločine s hrvatske strane?

Znači, koliko osobno ja znam, apsolutno ne mogu biti zadovoljan. Čuo sam za neke neke smiješne presude za velike zločine, za te zločine koji su počinjeni sa neprijateljske strane. Upoznat sam s dosta slučajeva, s naše strane što ih terete za nekakvo ubojstvo civila i za to dobiju ne znam koliko godina osude da je to strašno. Tako da, ovako sa strane gledajući ne mogu biti zadovoljan...(razmišlja o izrečenom i potvrđuje)...Da, sada ne mogu biti zadovoljan, ne mogu biti zadovoljni. Ne mogu prihvatiti da je hrvatsko sudstvo ispravno radilo. Evo, koliko je godina prošlo, a i dan danas čujem i još ima živih svjedoka koji dan danas govore i pokušali su nešto pokrenuti optužbu protiv čovjeka koji je počinio zločine, koji šeće kraj njih u istom gradu. No nema osude, nema pritvaranja u zatvor, a hrvatskog vojnika zatvore za nekakvu izmišljotinu. Osobno znam za slučaj na karlovačkom dijelu bojišnice, što su maltretirali jednog Srbina, podijelili par šamara. Zbog toga sad taj Srbin tuži hrvatske časnike.

Jesi li ti zadovoljan, relativno nezadovoljan načinom kako se u osnovnim i srednjim školama obrađuje razdoblje Domovinskog rata?

Dobro, to pitanje se tako mora postaviti, a ja sam se nasmijao, zato jer ja ne znam ijednog hrvatskog branitelja koji bi mogao reći da je zadovoljan. Znači, ja ovo malo što sam pogledao mi je bila muka, nakon toliko sad već godina i toliko razgovora o tome da bi trebalo više tema i materijala u škole staviti za razdoblje Domovinskog rata. Nitko da bi, itko od svejedno kojih političara ili itko iz Vlade, koji se mijenjaju, nitko da nešto poduzme... Znači, doslovce su pokazali da nakon 95.' jednostavno ne žele staviti u udžbenike te teme. Okej ako ne žele, ali mi se onda pitamo zašto ima toliko 2. svjetskog rata, 1. svjetskog rata, pa onda ne znam kojih sve ratova. Isto, znamo od svojih ljudi, koji su malo stručniji, da tu ima puno neistine i izvrtanja istine o Domovinskom ratu. Kao da nije dovoljno što je kratko, to malo što ima, nego još onda izvrću stvari i ne stavljaju pravu istinu. Mi smo kao udruga pokušavali, i još pojedine udruge pokušavaju održavati predavanja po osnovnim školama. No to je tako malo i nije redovno i nije uvedeno kao školska obavezanost to drže u jako kontroliranim mjerama. A svi mi znamo i imamo pokazatelj da su djeca željna tih tema jer dok organiziraš nešto, dječje ekskurzije, vidiš koliko su željni čuti i znati malo više o tome. Kažu da će se stvar promijeniti, što ne znamo, ali sad nikako ne možemo biti zadovoljni.

Isto pitanje, jesi li zadovoljan, relativno zadovoljan ili nezadovoljan načinom kako se u medijima odnose prema braniteljima, odnosno prema problemima braniteljske populacije?

To je sad pomalo dvosjeklo pitanje...(razmišlja)...Zavisit će i o portalu koji tematizira rat, je li tako? Znači portali koji baš ne dišu hrvatski, naravno da pišu neistinu o hrvatskim braniteljima, a domoljubni portali pišu pozitivno. Sredina je, recimo neka sredina...(misli na dio neutralnih medija, koji ne prikazuju branitelje na uglavnom negativan način, op.a.)...Ali da mogu biti zadovoljan ne mogu. Pogotovo zato što se plasiraju neistine. Ajde, to je sada već manje, ali znamo biti „na tapeti“ od, ajmo reći od 2000. godine. Smrću našeg predsjednika, dolazi nebitno koja politička struktura, koja je pokrenula hajku. Brojne su se laži plasirale, da primjerice hrvatski branitelji imaju toliko prava, ali ne prava jer prava je dobra riječ, oni su rekli da imamo privilegije, da imamo velike mirovine. Ja stalno govorim da mirovine imaju invalidi i časnici, ali ostali, mnogi branitelji nemaju. Ne znam, sada je možda malo manja cifra, no bilo je 200.000 hrvatskih branitelja koji rade kao svi ostali civili u Hrvatskoj i nemaju nikakva braniteljska prava nego šute. Ne znam koliko tisuća branitelja uopće nemaju

prava. Oni niti rade, niti imaju prava...(želi reći da nisu zaposleni, a da ne ostvaruju braniteljska prava, op.a.)... A u to vrijeme je bilo, ja mislim, samo 35.000 hrvatskih ratnih vojnih invalida, koji su imali malo veća primanja.

Morati ću biti subjektivan, što ne bih smio raditi u ovakvom projektu, nije samo problem navodnih privilegija, nego uvijek i kad su nekakve negativnosti, mediji ističu da je to napravio branitelj.

Da, to je tako i dan-danas, ali ima toliko toga da se nisam ni ja svega sjetiti, a to treba isticati. Kad hrvatski branitelj napravi pljačku, kad skrivi saobraćajnu nesreću ili bilo što, obavezno se ističe da je to bio hrvatski branitelj. Dok je netko drugi ili ovaj, onda je „NN“...(podrazumijeva abolirane pripadnike pobunjeničkih snaga srpske paravojske, op.a.)... To je nametanje negative prema braniteljima, i onda je sasvim jasno zašto su civili malo negativno počeli gledati prema braniteljima. Moje osobno mišljenje je da se to sustavno radi, planski, možda još otkako je rat počeo, jer su znali da će rat kad-tad završiti, pa su već tada pripremali teren kako nas „smanjiti“. Pokazatelj je to da smo već 92.' dobili iskaznice, da smo veterani i dragovoljci. Dakle već tada su nas počeli razjedinjivati, jer dok rat završi, ako ćemo biti ujedinjeni, bit ćemo velika snaga i bit ćemo svima trn u oku...To se sustavno radilo, ta negativa protiv branitelja koja se servirala po tim medijima i novinama. Pisalo se, plasiralo se, pogotovo do 2000. i došlo do toga do čega je došlo.

Jeste li zadovoljni, relativno zadovoljni ili nezadovoljni igranim i dokumentarnim filmovima o Domovinskom ratu?

Da je pitanje postavljeno prije 10-15 godina odgovorio bih da sam nezadovoljan. Danas, ne mogu reći da sam kompletno zadovoljan jer uvijek se može više. No upravo s obzirom na prethodno pitanje; kakva je struktura ljudi koji vode medije, taj cijeli sustav, na osnovu toga svega mogu biti čak i dobro zadovoljan s tim koliko se napravilo u zadnjih nekoliko godina.

A što se tiče knjiga, publicistike, općenito, literature u Domovinskom ratu, jesi li zadovoljan?

Pa, danas isto jesam...Recimo, do 2006.-2007. godine bila je katastrofa i onda je krenuo „bum“, samim pisanjem ratnih monografija gardijskih brigada. To je bio veliki čin, koji je potaknuo mnoge druge postrojbe i ljude da počnu pisati. Tu je napravljen veliki pomak, tako da mogu biti relativno zadovoljan. Uvijek se može još bolje, ali...Ja ističem, dobro, ja to mogu i reći, ovoga, veliku stvar radi Memorijalno dokumentacijski centar za Domovinski rat, s

Antom Nazorom. Taj centar je napravio puno toga, to je hvale vrijedna družina koja je napravila mnogo za zaštitu Domovinskog rata i sačuvanje, barem koliko-toliko, istine. Ja vas svima reklamiram da obuhvaćate sve postrojbe, ali i neprijatelje u cilju da dođete do relativno prave istine.

Dobro. A, s obzirom na taj manjak informacija u školstvu i višak negativnih informacija u medijima, smatraš li da te nove generacije, koje nisu doživjele rat, uopće mogu shvatiti nevjerojatnost ili veličinu onoga što ste i napravili 1991.?

Poznavajući strukturu dijela tih mladih ljudi, mislim da ne mogu. Ne, ne mogu...(rezignirano potvrđuje stav)...Djeca od roditelja koji su bili branitelji, ta djeca još nešto i mogu, barem jedan dio, ali ne mogu kompletno shvatiti. Vidim ja dok ti nešto prezentiraš, govoriš, ti sa riječima ne možeš dočarati stvarnu situaciju. Djeca od civila, ona apsolutno ne mogu. Ne kažem da je kasno, nikad nije kasno, ali sad je jako kasno za ovu jednu generaciju, za veliki dio generacija mladih, od 10 do 30 godina starosti, koji su sad postali ljudi. Oni apsolutno nemaju pojma što se dešavalo u kratkoj, bliskoj prošlosti. To su ljudi, godišta koji su se rodili za vrijeme rata ili koju godinu poslije rata, ali nemaju pojma što se desilo.

Da. Evo, tematski smo već na sadašnjosti. Smatraš li da je u bližoj ili daljoj budućnosti moguć novi ratni sukob na teritoriju Hrvatske ili Bosne i Hercegovine? Odnosno neki oružani sukob, jel?

Da. Nažalost, da!...(odgovara odlučno, ali nakon kratkog razmišljanja)...To je vidljivo po raznim političkim događajima koji su uvertira za takve stvari. Govorim o našim susjedima, ne govorim samo o Srbiji nego mi govorimo o okružju uključenom s „Dejtonskim sporazumom“. Bosna i Hercegovina je tempirana bomba i sad samo zavisi kad će se aktivirati. Uostalom, slušam od svojih suboraca, prijatelja koji su rodom iz tih prostora, kakav je način djelovanja, rada, življenja u Bosni i Hercegovini. Nadam se, toplo priželjkujem da ne bude sukoba, ali razvojem situacije mislim da bi moglo doći. Do koje mjere sukoba, ne znamo, vidjet ćemo, ali, nažalost, mislim da je moguć.

Kada bi se to dogodilo, ovoga, kada bi hrvatski narod opet bio ugrožen, kako bi ti reagirao, s obzirom, možda to je nespreno pitanje, ali moram ga postaviti, s obzirom na tvoj invaliditet? I kako bi reagirao da se netko od tvojih potomaka odluči, ili bližnjih odluči uključiti u taj rat?

Naravno, podržao bih. Sin mi je u vojsci, ja bih ga 100% podržao, i bio bih ponosan da ode, ovoga, braniti hrvatski narod. A ja? Ja već godinama pričam, kad bi došlo do te mogućnosti, da bih se, apsolutno, bih se među prvima, prijavio, išao bih. Koliko bi mi dozvolilo zdravlje, koliko bih mogao pomoći, to bi zavisilo od razvoja situacije, gdje bi se šta dešavalo. Ali, bio bih među prvima. Pa i svi moji bližnji, bio bih ponosan tko god bi se od njih aktivirao.

Spomenuo sam tvoje zdravstveno stanje i, zapravo, zdravstvene probleme. Kakvo je danas tvoje zdravstveno stanje?

Iskreno, sad je to isto vezano uz ova pitanja i o tome kako civili gledaju prema nama braniteljima. Recimo, nekad čujem kako pričaju da ja imam veliku mirovinu. „Vidi ga kak' super izgleda. Otkud mu takva velika invalidska mirovina“, tako pričaju jer ja relativno dobro izgledam. A stvarno stanje? Svi me pitaju: „Kako si?“, ja kažem: „Odlično“. A mogao bih im početi nabrajati probleme. Proteza me zateže, trpim bolove, oko, vid mi sve više slabiji, sve slabije, manje vidim. Sinusi me muče od 94.', imam čir na u želucu i gastrits me neki muči. Sad, u zadnjih par mjeseci imam velike bolove, s kičmom. Bio sam u kolicima i nepokretan. Održavam se nekim terapijama, sad sam onako „li-la“ jer trenutno ne radim ništa malo teže. Tako da sad mogu durati, mogu se kretati, doduše pod blokadama. Eto, i ova moja koljena, koja su stradala u 91.' godini. Nedavno sam bio na štaki jer nisam mogao hodati, tako da, kad bih sad to sve nabrojao, koliko imam tih problema, a ovako izgledam super. Tako da, ja sam još uvijek relativno dobro.

Ja moram, kao autor intervju a i osoba koja je vrlo dobro poznaje kazivača, samo dometnuti, da je kazivač bio nemjerljivo preskroman u opisivanju svog zdravstvenog stanja, pa ću to dodati kasnije u bilješku, neka svoja saznanja o njegovim problemima. Jesi li ti pretrpio PTSP i ako jesi, ovoga, kako si se nosio sa time?

Ja osobno smatram da nisam, apsolutno nisam. Možda sad zadnjih godina ja osjećam da sam malo kao nervozniji. Možda to nije samo stvar nervoze nego i toga što sam nezadovoljan s ljudima, odnosima i s ljudskim odnosima. Taj odnos, dok nema pravice, poštenja, to me ubija. I ta, izvini na izrazu, ta jebena osobna korist koja je sve češće prisutna, to me užasno smeta. No svi moji suborci kažu: „Kako si tako miran i staložen? Kako možeš 'ovo-ono', šta ti sve preguraš sa ostalim ljudima, slušajući, radeći s njima? Svaka ti čast!“ Ja mislim da nisam imao i nisam se niti liječio i nadam se da se nikad neću liječiti od PTSP-a. Tako da mislim da ja nemam PTSP. I nemam potrebe, nisam nikada imao potrebu da bih išao psihijatru ili na liječenje.

A jesi li, ovoga, pretrpio kakav drugi oblik poslijeratne degeneracije, kakve obično ljudi koji su prerano umjerovljeni imaju? Evo, sad smo sreli jednu osobu koja voli konzumirati alkohol. Jesi li ti imao kakvih problema?

Osobno nisam. Sad je već prošao dosta dugi niz godina. Ja sam, samo malo da izračunam, 28 godina u mirovini, to je već jedan lijepi dio života. Na osnovu mojih povreda i svega što sam prošao, da sam se prepustio, bio bih tko zna kakav, ali nisam. Ja sam dvije godine „spavao“, od 96.' do 98.' godine. U 98.' sam se probudio i krenuo živjeti, raditi, zanimati se nečim, ne samo s radom u udruzi. Pomagao sam drugima, imao aktivnosti u obitelji, oko djece, radio sam što sam god mogao, uvek sam bio aktivan. Možda i zbog toga nisam podlegao alkoholu ili sličnim stvarima. Osim, evo ono što sam maloprije rekao, ovih zadnjih godina dana me neke stvari jako pritišću. Ti ljudi koji su počeli biti zlobni i zavisni i gledati samo osobnu korist, tu sam onda možda valjda popustio sa živcima i sa malo više alkohola. Ali još uvijek smatram da nisam u nekoj strašnoj fazi koju ja ne bih mogao održavati, kontrolirati.

Spomenuo si dvije godine „spavanja“, pa je moje sljedeće pitanje dosta logično. Da li je sudjelovanje u ratu, donijelo određenih negativnih posljedica i po tvojoj obiteljski životu?

Evo, definitivno je...(odgovara nakon razmišljanja)... Sad si malo razmišljam, definitivno je. Ja sam još davnih godina, od 2000-tih kako sam ovoga počeo neke intervjuje davati, ja još od tada govorim da suprugama od hrvatskih branitelja treba dati neku povlasticu, radni staž, beneficirani radni staž. Dobro, sad se malo s time šalim, karikiram, ali uistinu, što one sve ne prolaze sa hrvatskim braniteljima? Tako da je definitivno svaka obitelj nešto pretrpjela, neko u težem, neko u blažem, ali stradava obitelj od hrvatskog branitelja.

Znam koliko si aktivan, ali dobro, evo postaviti ću ovo pitanje. Ako ti zdravlje dopušta, baviš li se kakvim sportskim ili drugim aktivnostima u prirodi koje te zaokupljaju i smiruju?

Znači, volio sam nogomet, ne mogu više. Pingač više ne mogu. Neki sjedeći sport, recimo bela i te stvari, to više ne mogu. Pikado ne mogu. Razne sportove ne mogu. Plivanje... A neću reći da ne volim, ali sam hendikepiran s plivanjem. Ja nisam školovani plivač, znači čisto amaterstvo koje sam se naučio kroz život, kroz mladost, i onda dok uđem, uđem, dok se mučim i onda jednostavno ne volim plivati. Tako da razne sportove ne volim. Ono što volim je hodati po prirodi, i to me stvarno opušta i smiruje. Znači, ja ne bih išao u neke planine

visoke vrhove osvajati, ali volim obići ona lagana šumska, brdska, kamena područja na more dok odemo. Dok se drugi kupaju, ja po par sati hodam po kamenjaru, po šumi i to me stvarno otpušta.

Ja sam spomenuo i druge društvene aktivnosti, znam da voliš konje, da voliš motore, to je sve vjerojatno prošlost...?

Da, konj mi je lijepe godine, 23 godine poživio i umro. Sad nemam uvjeta gdje držati konja. Prije par godina sam dobio drugog konja, ali nažalost nemam ga gdje držati, pa sam odustao od te skrbi. Motor par godina ne vozim jer sam imao malo težu „saobraćajku“ na motoru. Sada se na veliko pripremam i razmišljam na godinu, ako Bog da, kupiti motor...(smijemo se)...Da, dobro si me sjetio što se tiče tih aktivnosti: motor i šetnje prirodom, to su neke dvije stvari koje volim. Volim i konje, ali to nemam uvjeta. To su stvari koje volim i koje me otpuštaju Ali imam novu zanimaciju, koju volim stvarno od malih nogu, od rođenja. Kupili su mi psa jer obožavam pse. Kad god se sad sretnem s njime svaku sekundu, nevjerojatno je koliko me opušta. Evo, trenutno imam psa za zanimaciju koji mi je prijatelj i koji me opušta.

Nabrojao si mnoge stvari kojima se baviš i kojima si se zapravo i bavio kroz te društvene aktivnosti i kroz rad kroz udruge. Znam da su mnogi tvoji suborci zapravo oboljeli od PTSP-a. Jesi li, mislim, glupo je pitanje, jesi li im nekako pokušao pomoći?

Naravno da jesam!... Ima davnih godina da je osnovana udruga PTSP branitelja, jel tako? I dobili su veliki novac... Mi u to vrijeme kao udruga koja je mnogo radila, mi dobijemo 35.000 kuna, a oni dobiju 80.000 kuna. Sad ja pitam predsjednika te udruge: „Dobro, što vi radite?“ „Pa evo, razgovaramo sa našim članovima i upućujemo ih psihijatru“. „I to vam je rad projekta, tako vi pomažete ljudima!“...Nedavno sam imao jedan slučaj, suborac i prijatelj kojem sam spasio život. Znači, kroz moj rad, razgovor, nagovaranje, otišao je doktoru i trenutno je živ. A kroz niz godina puno je sličnih primjera, bilo je na desetke ljudi, koje sam smirio uz razgovor, kada su nazvali. Uz razgovor sam ih umirio i nisu napravili suicid. To je jedan oblik pomoći. Drugi oblik pomoći je u tome da sam ih aktivirao da se pridruže u radu udruge, kroz rad, kroz kretanje. I evo, kroz tih 15-ak, nepunih 20 godina, mnogi dan-danas dok se sretnemo, moji suborci kažu: „Najbolji ste mi lijek za PTSP. Dok se ja nađem s vama, malo pričam, popijem, podružim i onda sam miran, kao puna baterija“. I evo, na taj način smo pomagali.

Super si odgovorio...Zanima me, smatraš li ti da je država dobro organizirala skrb za oboljele od PTSP-a, sad kad si već načeo tu temu?

Opet, ista stvar. Da, ali unazad pet godina. Prije ne. Prije je bila katastrofa, bilo je jako loše, ali evo, u zadnjih ovih pet godina mogu pohvaliti napredak. I to mogu pohvaliti ne samo ministra Tomu Medveda i Ministarstvo hrvatskih branitelja, nego i Vladu koja je odobrila mnoge stvari. I ja sam bio protivnik Europske unije, ali i kroz te projekte Europske unije dosta se napravilo i poboljšalo što se tiče skrbi za oboljele. Nije to samo osnivanje veteranskih centara, kojih sad već tri ili četiri ima. Osnovana je i Veteranska bolnica Zabok. Osobno sam bio tamo, napravio kompletne pretrage, a takvi su i prema drugim hrvatskim braniteljima. Nisam za preglede morao čekati pola godine ili više. Onda imaš ove osnovne bolnice, tipa „Vrapče“ i takve. Nije to sad neka velika stvar, ovi osnovni pregledi što je Ministarstvo uvelo kao mogućnost za branitelje. Nije to stvarno nikakva velika stvar, ali sa tim činom su dosta života spasili jer se branitelj nije znao sam pokrenuti, otići i sam sebi organizirati kontrolu. Tako da se za zadnjih pet godina mogu pohvalno izraziti.

Znači, do prije pet godina bio si nezadovoljan sa skrbi prema zdravstvenim problemima branitelja, ali unazad pet godina, dok je Tomo Medved ministar, to se ipak promijenilo?

Da.

Smatraš li da je sudjelovanje u ratu imalo utjecaj na, eto, čitav niz poslijeratnih teških bolesti i visoku usmrtnost relativno mlade braniteljske populacije?

Da i ne. Kako da to objasnim?... (traži riječi da objasni)... Zato što je to do, ista je stvar kao kod PTSP-a i smrtnosti. Zavisi kako bi ti živio, da nisi bio u ratu. Znači, zavisi u kojim uvjetima si živio i posao kojim bi se bavio, moglo ti se isto desiti. Tako da, rat je definitivno imao jedan svoj utjecaj koji je ubrzao neke smrtne slučajeve kod hrvatskih branitelja, ali jedan dio su sami branitelji krivi jer nisu nastavili živjeti ispravan, pravilan, uredan život poslije rata, nego su se predali, popustili, i onda sad krive sve drugo. Samo nije kriv sam.

Sjajan odgovor...Što za tebe predstavlja podatak da je više od 4000 ratnih veterana počinilo suicid u razdoblju od ni 30 godina od završetka Domovinskog rata?

Da, ta cifra je, ovoga, zastrašujuća, nepojmljiva, ali to je ono, sklop problema obrađenih u raznim pitanjima koje smo naveli prije. Razlozi su što nije bila pružena dovoljna pažnja, skrb, liječenje prema hrvatskim braniteljima, i to blaćenje branitelja. Znači, znam osobno nekoliko

prijatelja, suboraca, hrvatskih ratnika koji su napravili suicid samo zbog blaćenja u medijima, zato što se hajka napravila prema braniteljima. Ja sad ne znam točno više podatak, ne pratim. Zapravo pratim, ali ne puno, no mislim da se u zadnjih 5 godina drastično povećao broj suicida, a sve ono i ranije bile su velike brojke. To je zastrašujuća cifra, da je toliko ljudi, relativno mladih, oduzelo sebi život, a vjerujem da se tako veliki postotak mogao spriječiti.

Mnogo toga se promijenilo nakon rata, pa tako i odluka o ukidanju obaveznog služenja vojnog roka, koji se evo sad vraća, što ti misliš o tome; da li je to dobro da se vrati, ili?

Definitivno dobro! Bio sam protivnik dok su ukinuli vojni rok, jer mi sa svojim susjedstvom, u ovom okruženju, to je nepojmljivo da nemamo svoju vojsku. Pogotovo, znači, dok odsluže, da imaš koliko-toliko osposobljenu vojnu priču. Ovo što se sad uvodi, dapače da podržavam, osim što sam rezolutno nezadovoljan s opcijom da služe vojsku dva mjeseca. Vojni rok trebaju služiti minimalno četiri-šest mjeseci, jer smatram da u dva mjeseca ne možeš mnogo naučiti. Država će ga, poslije tog roka, držati kao da je vojno osposobljen, a pitanje je koliko će on biti osposobljen. Dakle, bolje je išta nego ništa. No nadam se da će možda ovo biti samo uvod, kao ajmo uvesti dva mjeseca, pa za koju godinu da se to produži. Priželjkujem to.

Evo, došli smo do zaključnog dijela...Imam svega još pet ili šest pitanja. U naša dva razgovora bila je puno emocija i bilo je dosta tužnih osjećaja zbog odnosa države prema braniteljima. Kad danas pogledaš, kakvi su tvoji osjećaji prema razdoblju Domovinskog rata?

Ne, to nije šala, to je stvarno bio najljepši period mog života, to vrijeme Domovinskog rata. Jer ono zajedništvo, prijateljstvo, i bez obzira što se ginulo i ranjavani smo, i bilo je sve i svašta, ali to je neki najljepši period života... Danas, nakon toliko dugo godina idu sjećanja i sjećam se tih prijatelja, suboraca, koji smo bili stvarno kao braća. Ja sam svom rođenom bratu rekao: „Brate, sorry, ali ovaj moj suborac je sada malo veći brat od tebe.“ I sad se to... Meni je osobno žalosno to što se dešava, jer ti prijatelji, braća po oružju kakvi su bili nekad za vrijeme rata, danas, nakon tog perioda, toliko godina stvari se mijenjaju. Masa ih se udaljila, razišla...(nezadovoljan je i nerado o tome govori)...Ne mogu biti zadovoljan s tim odnosima. Jel' to je posljedica rata, jel' to posljedica PTSP-a, jel' to posljedica nezadovoljstva ili zavisti, ljubomore?...Znači, nakupilo se tim ljudima stvarno sve i svašta i... Tak da, evo, ne znam šta bih još rekao, nezadovoljan sam.

Možeš li usporediti odnos javnosti i društva prema Domovinskom ratu i braniteljima u vrijeme rata i evo danas, 30 godina poslije?

Da, pa, za vrijeme rata, ovoga, to je bilo euforično. Znači, aktivirani su bili svi mediji i mogu reći osobno, novinar, drito mi ide na pušku, novinari iz HTV-a, ali ne samo iz HTV-a, bilo ih je raznih koji su izvještavali. To se obavještavalo, informiralo hrvatsku javnost s prve crte bojišnice. Tako da, apsolutno je sve bilo pozitivno! I onda, opet se vraćamo na to, na razdoblje, ajmo reći od 2004. do 2015. godine je bilo katastrofa Evo, sada opet relativno možemo biti malo zadovoljniji jer poboljšali su TV kalendar prije, evo, pet-sedam ili koliko godina. Pa onda imamo emisiju „Veterani mira“ već dugi niz godina. Pa onda na televiziji povremeno puštaju dokumentarce o Domovinskom ratu...Tih spomenutih nekih desetak, možda malo i više godina je bila neka rupa, sivilo. No za vrijeme Domovinskog rata i sada ja osobno sam dosta zadovoljan.

Da li je danas Hrvatska onako država kako si ju zamišljao tijekom rata i ako bi nešto mogao eventualno promijeniti, što bi to bilo?

Pa, mislim teško je, a zapravo nije to teško pitanje. Uvijek ima prostora za napredak i mogućnosti za zadovoljstvo. U ono vrijeme ja nisam razmišljao. Želio sam slobodnu, sretnu i uspješnu Hrvatsku. Danas, opet se vrtimo u krug, ima dosta tih nezadovoljstva, ima pljuvanja. No realno dok pogledamo, razne zemlje u svijetu koje isto tako prolaze neke tranzicije, gledajući naše političare, kako vode državu, mi još super živimo. Po meni, mi bi relativno trebali biti zadovoljni. Baš sam jučer malo u šali reagirao. Kažu: „Plenković je odselio 400 tisuća Hrvata“. „Plenki ih je odselio? Pa migracije su u cijelom svijetu, jel ljudi?“ „Pa dobro jesu.“ Pa jel onda ih Plenki odselio, samo Plenki?“ I znam, dosta ljudi bi se rado vratilo, i ja mladima cijelo vrijeme govorim, ali to stvarno tako živim i mislim: „Pet tisuća kuna ti više u Hrvatskoj vrijedi nego 10 tisuća vani.“ To je dan-danas, ajmo reći, vrijednost od tisuću eura. I danas u Hrvatskoj više vrijedi taj iznos nego vani da zaradiš 2500 eura, dok platiš sva davanja i poreze...Tako da, uvijek ima mogućnost napretka, naravno. Uvijek se može bolje. Da, mnogo nezadovoljstva ima. Da, moglo bi se puno toga poboljšati, od naše Vlade, od naših političara. Ali, realno, ruku na srcu, ja sam relativno zadovoljan.

Zadnja dva pitanja. Mislim da na prvo čak i znam odgovor no moram ga postaviti. Da je danas, 1991. jel bi sve ponovio?

Apsolutno sve! Samo što recimo sada bih drugačije, imajući iskustva i znanja o vođenju, o taktici jer tad nisam mnogo znao, nego sam neke stvari učio u trku, u hod. No apsolutno bih sve isto napravio!

Zaključno, postoji li možda nešto što bih htio dodati ovom intervjuu, jesmo li možda nešto propustili u ova dva razgovora? Općenito, što misliš o ovako strukturiranim razgovorima, intervjuima koji bi možda mogli iznjedriti neku knjigu statistike ili čak kolegij na fakultetu ili tako nešto?

Ne mogu se sjetiti svega što smo pričali prvi put no poznavajući i tebe i vaš rad, mislim da ste sve uzeli u obzir...

Općenito smo manje pričali o ratu, nego smo pričali o poslijeratnoj tranziciji branitelja, o civilnom životu branitelja

Da, sad je ovo sasvim druga tema, tako da nije ni bilo potrebno neka ratna zbivanja detaljno spominjati. Stvarno, sad si vrtim malo film naših razgovora, ali u biti nema što bih htio dodati. Ne mogu se sjetiti, ali mislim da nemamo što previše dodati...(nastavljamo razgovor o temama koje nemaju veze s intervjuom)...